

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ ТАШКИЛОТЛАРИДА РИВОЖЛАНТИРУВЧИ МУХИТНИ ЯРАТИШ МАЗМУНИ ВА УНГА ҚО'ЙЛГАН ТАЛАБЛАР

Yuldasheva Dilafruz Maxammadaliyeva

FarDU f.f.d. (DSc) dotsenti

Ergasheva Soliha Bonu Boqijon qizi

FarDU magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotida rivojlantiruvchi muhitni tashkil etishda bolalarning o'ziga xos belgilarga ega bo'lgan yoshga doir xususiyatlari va ehtiyojlarini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etganligiyoritilgan.

Kalit so'zlar: rivojlantiruvchi muhit, ko'rgazmali-rivojlantiruvchi muhiti, polifunksional, muqobil, hammabop, shaxga yo'naltirilgan.

Bolaning rivojlanish muhiti uning hayot faoliyati makonidir. Bu uning hayoti-maktabgacha ta'lim tashkilotida sodir bo'ladigan shart-sharoitlardir. Bu shart-sharoitlar bola shaxsining shakllanishiga qo'yiladigan poydevor sifatida qaralishi lozim. Atrof-muhit bolaning xilma-xil faoliyatini ta'minlashning ijtimoiy va ob'ektiv vositalari birligini nazarda tutadi. Muhit bolalarning mustaqil ijodiy faoliyatini tashkil yetish uchun o'yinlar, o'yinchoqlar, qo'llanmalar, jihozlar va materiallarga boy predmetli muhitlar tizimi. Atrof-muhit bola faoliyatining moddiy ob'ektlari tizimi bo'lib, uning ma'naviy va jismoniy rivojlanishi mazmunini funksional jihatdan modellashtiradi. Rivojlanayotgan muhit-bola faoliyatining moddiy ob'ektlari tizimi bo'lib, uning ma'naviy va jismoniy rivojlanishi mazmunini, funksional jihatdan modellashtiradi. Bu ob'ektiv ravishda - uning mazmuni va xususiyatlari orqali - har bir bolaning ijodiy faoliyati uchun sharoit yaratish, haqiqiy jismoniy va aqliy rivojlanish va takomillashtirish maqsadlariga xizmat qilish, zudlik bilan rivojlanish xonasini va uning istiqbolini ta'minlash kerak. Bolani o'rab turgan muhit uni jismoniy, aqliy, estetik, axloqiy, ya'ni ko'p qirrali rivojlanish va tarbiya bilan ta'minlashi lozim.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida rivojlantiruvchi muhitni tashkil etishda bolalarning o'ziga xos belgilarga ega bo'lgan yoshga doir xususiyatlari va ehtiyojlarini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi.

Rivojlantiruvchi muhit mazmuni:

1. Eng avvalo bolaning salomatligini saqlash omillari: toza havo, toza joy, normal harorat va yorug'lik bilan ta'minlanadigan xonalar.
2. Har bir markazning bolani noxush, kutilmagan hodisalardan saqlaydigan xavfsiz joyda bo'lishini ta'minlash.
3. Markazlarda bolalarning harakat, tajriba, va kashf qilishlarini rag'batlantirish, buning uchun zarur shar-sharoitlar yaratish. Masalan jihozlarning yetarli bo'lishi, kichik tadqiqot va tajribalar uchun ham
4. Markazlardagi barcha jihoz va qo'llanmalar bolaning bo'yi yetadigan balandlikda bo'lishi hamda bola ulardan bemalol foydalana oladigan bo'lishi kerak.
5. Bolalar o'rtasida hamkorlik va muloqotni rag'batlantirish (kichik guruhlar, juft bo'lib va o'yin o'ynashlariga sharoit yaratilgan bo'lishi kerak.)
6. Bolalarda tashkilotga tegishlilik, xavfsizlik va erkinlik hissini shakllantirish
7. Markazlarda bolaning har tomonlama rivojlanishini ta'minlaydigan qismlarga bo'lish va u yerda bola uchun kerakli va qiziqarli ashyolar, jihozlar, o'yinchoqlar, konstruksiyalar, belgilar, raqamlar, so'zlar va h.k bo'lishi shart
8. Mebel bolaning jismoniy holatiga va erkin harakatlana olishiga to'siq bo'lmaydigan qilib joylashtirilgan bo'lishi, bola o'ziga tegishli mebelni bemalol harakatlantira olishi shart.
9. Markazlardagi rivojlanish muhit tarbiyachilarga ham, bolalarga ham qulay bo'lishi kerak.
10. Bolaga erkin tanlash imkoniyatini berish va mustaqil qaror qabul qilishga undash.
11. O'z tengdoshlari bilan munosabatga kirishishiga yordam berish.
12. Kundalik qilinadigan ishlarni biror jadvalda bola ko'ra oladigan va tushunadigan holatda ilib qo'yish. Buni so'zlar va ramzlar bilan tasvirlash.
13. Maktabgacha ta'lim tashkilotining ko'rgazmali-rivojlantiruvchi muhiti mazmuni madaniy-tarixiy qadriyatlar: milliy va mintaqaviy an'analar; tabiat, iqlimdan kelib chiquvchi xususiyatlarga mos bo'lishi lozim;
14. Muhit mazmuni birlamchi dunyoqarash asoslarini shakllantirish, bolaning muvaffaqiyatli ijtimoiy moslashuviga yordam berishi lozim.

Rivojlantiruvchi muhit mazmuniga quyidagi talablar qo'yiladi:

- **mazmunan boy** – davlat o'quv dasturining mazmuniga mos kelishi, materiallar, jihozlar va xona va bino tashqarisidagi inventarlarning xilma-xilligi;

- **o'zgartuvchan** – ta'lim va tarbiya jarayoni vaziyatiga, shuningdek, bolalarning qiziqishlari va imkoniyatlarining o'zgarishiga qarab rivojlantiruvchi muhitda o'zgarishlar bo'lish imkoniyatini nazarda tutadi;

- **polifunksional** – rivojlantiruvchi muhitning turli tarkibiy qismlaridan xilma-xil foydalanish imkoniyati;

- **muqobil** – guruhda turli joylar, rivojlanish markazlari, shuningdek, bolalarning erkin tanlovini ta'minlaydigan turli xil materiallar, o'yinlar, o'yinchoqlar va jihozlarning mavjudligi; o'yin materialining muntazam ravishda o'zgartirilishi, bolalarning o'yin, harakat, bilish va tadqiqot faoliyatini rag'batlantiradigan yangi buyum va ashyolarning paydo bo'lishi;

- **hammabop** – tarbiyalanuvchilar, shu jumladan, alohida ta'lim olish ehtiyojiga ega bo'lgan bolalar uchun ta'lim va tarbiya jarayonida foydalaniladigan barcha faoliyat turlarini ta'minlaydigan o'yinchoqlar, qo'llanmalar, resurslar bilan ta'minlanganligi;

- **xavfsiz** – barcha elementlarni ulardan foydalanishning ishonchliligi va xavfsizligini ta'minlash talablariga muvofiqligini nazarda tutadi;

- **oqilona** – davlat o'quv dasturi va davlat talablariga muvofiq zamonaviy rivojlantiruvchi muhitni yaratish, shuningdek, maktabgacha ta'lim tashkilotining turli ta'lim dasturlarini amalga oshirishni ta'minlash uchun barcha imkoniyatlardan foydalanish; inklyuziv ta'lim tashkil etilgan taqdirda, zarur shart-sharoitlarni ta'minlash;

- **mahalliy sharoitga moslashtirilgan** – madaniy va tarixiy qadriyatlarga, milliy va mintaqaviy an'analar, tabiatga, iqlimga bog'liq xususiyatlar, hududdagi sanoat rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlariga mos bo'lishi;

- **shaxga yo'naltirilgan** – pedagog har bir bolaning o'z qiziqishiga ko'ra shug'ullanishini ta'minlashi kerak (bolalar guruh muhitida osongina harakat qilishadi, qayerda nima joylashganini biladilar, o'yinchoqlar va barcha resurslardan erkin foydalana oladilar).

Shunday qilib, rivojlanayotgan muhit ta'lim, rivojlantiruvchi, tarbiyalovchi, rag'batlantiruvchi, tashkiliy, kommunikativ funktsiyalarni bajarishi kerak. Lekin eng muhimi, u bolaning mustaqilligi va tashabbuskorligini rivojlantirish uchun ishlashi kerak. Uslubiy tavsiyalar maktabgacha ta'lim muassasasidagi fan-fazoviy rivojlanish muhitining taxminiy mazmunini o'z ichiga oladi. Yoshga muvofiqlik eng muhim va

shu bilan birga bajarish qiyin bo'lgan shartlardan biridir. Buning sababi shundaki, materiallar, ularning mazmunining murakkabligi va foydalanish imkoniyati ushbu yoshdagi bolalar rivojlanishining bugungi qonuniyatlari va xususiyatlariga mos kelishi va har bir alohida bolaga xos bo'lgan rivojlanish zonalarining xususiyatlarini hisobga olishi kerak. Bugun. Shu bilan birga, keyingi yosh guruhi ko'p sabablarga ko'ra oldingi guruhning atrof-muhitining qo'riqchisi ekanligini esga olish kerak. U rivojlanishning oldingi bosqichidagi materiallarni saqlab qolishi kerak:

> birinchidan, ushbu materiallarni hali o'zlashtirmagan bolalar uchun;

> ikkinchidan, bolalarni sevimli o'yinchoqlari va buyumlariga qaytaradigan o'yinlar va mashg'ulotlar uchun (plastmassa va kauchuk o'yinchoqlar, kontrplak va kartondan tabiiy ob'ektlarning planar tasvirlari).

> qurilish o'yinlari, qum, suv va boshqalar bilan o'yinlar uchun);

> uchinchidan, katta yoshda deyarli o'yin materiali bilan ifodalanmaydigan o'yin vaziyatini yaratish va o'tmishda muhim bo'lgan bularning barchasi bugungi kunda bolalar uchun yordamchi material sifatida ishlaydi.

Tarbiyachi ma'lum bir yoshda, muayyan faoliyat turi uchun qanday materiallar kerakligini bilishi kerak. Keyin, bolalarni o'rab turgan turli xil materiallar va o'yin jihozlari orasidan u har bir yosh uchun o'ziga xos va o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan muhitni yarata oladigan narsalarni tanlashi mumkin bo'ladi. Shu munosabat bilan, fan muhitining mazmuni va uni joylashtirish xususiyatlarini aniqlashda har bir yosh bosqichi uchun ustuvor vazifalarni belgilash kerak, ularning yechimi bolalarda aqliy va kognitiv jarayonlarning dinamik rivojlanishiga olib kelishi kerak.

Erta bolalik - bu bolaning rivojlanishidagi muhim davr. Aynan shu davrda chaqaloqning kattalar, tengdoshlar, ob'ektiv dunyo bilan yangi munosabatlarga o'tishi sodir bo'ladi. Ushbu bosqichning asosiy vazifalari: yosh bolalarning hissiy ijobiy farovonligini ta'minlash, bolalar mustaqilligining namoyon bo'lishini rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash, kattalar bilan birgalikda sub'ekt-kognitiv faoliyatning hissiy tajribasini to'plash.

Yaqin atrofdagi ob'ektlar kichik bola uchun qiziqish manbai va dunyoni tushunishdagi birinchi qadamdir, shuning uchun bolaning hissiy tajribasi faol to'planadigan boy ob'ekt muhitini yaratish kerak. Guruhdagi o'yinchoqlar va narsalar xususiyatlarning boyligi va xilma-xilligini aks ettiradi, qiziqish va faollikni rag'batlantiradi. Shuni esda tutish kerakki, bola birinchi marta ko'p narsani ko'radi

va o'zi kuzatgan narsasini namuna sifatida qabul qiladi, u keyinchalik ko'rgan hamma narsani taqqoslaydi. SHuning uchun ham Tarbiyachi o'yinchoqlar, buyumlar, tasvirlar dunyoning haqiqiy predmetlariga mos kelishi, tashqi ko'rinishidan ularga yaqin bo'lishi kerakligiga e'tibor qaratishi zarur. Masalan, o'yinchoq hayvonlar haqiqiy hayvonlarning rangi, tuzilishi, nisbatlariga mos kelishi kerak; atrof-muhitga karikaturaga o'xshash, karikatura xarakteriga ega, nisbati buzilgan, g'ayritabiiy ranglarga ega bo'lgan narsalarni kiritish tavsiya etilmaydi. Kichik bolalar katta jihozlarni, katta o'yinchoqlarni afzal ko'radilar. Ular uchun faol harakatga asosiy turtki tashqi omil hisoblanadi. Buni hisobga olgan holda, guruhning fazoviy muhiti 2 - 3 bola va kattalarning bir vaqtning o'zida faoliyati uchun tashkil etilgan. O'yin xonasining maydonini ikki qismga bo'lish tavsiya etiladi: kichikroq - mashg'ulotlar va ovqatlanish uchun, kattaroq - o'yinlar va jismoniy faoliyat uchun. Ammo kichik bolalar uchun katta joy, albatta, kichik, bir-biriga bog'langan katta ob'ektlar (modullar, o'yinchoqlar bilan qutilar, katta mashinalar, kublar va boshqalar) qismlarga "bo'linishi" kerak. Materiallarni ochiq javonlarga joylashtirish kerak, va materiallarning o'zlari tashqi ko'rinishda jozibali, yorqin, jozibali bo'lishi kerak va eng muhimi, ularning soni juda ko'p bo'lmasligi kerak. Siz barcha materiallarni bir vaqtning o'zida qo'ymasligingiz kerak, bu holda bola uchun o'yinni tanlash qiyin va narsalarni javonlarda tartibga solish doimiy muammoga aylanadi. Materialni o'zgartirish kerak, shu bilan bolalarga yangi yoki "unutilgan eski" ga qiziqish imkoniyatini berish kerak. Har xil konstruktiv va qurilish to'plamlari (pol va ish stoli), engil modulli material (turli o'lchamdagi va shakldagi ko'pikli kauchuk, moyli mato bilan qoplangan) - material bolaga cheksiz jozibador bo'lib, unga makonni o'zgartirish va qurish imkoniyatini beradi. Ushbu material o'g'il bolalar uchun ham, qizlar uchun ham jozibali bo'lib, guruhda ushbu materialning mavjudligi majburiydir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 30-sentabrdagi PQ-3305-son "O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi qarori.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 29-dekabrdagi PQ-2707-son "2017-2021-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori.

3. F. Qodirova, Sh. Toshpo‘latova, M. A’zamova Maktabgacha pedagogika T.: Ilm-ziyo. 2019-yil
4. Sodiqova Sh. A Maktabgacha pedagogika T. : Tafakkur bo‘stoni
5. Grosheva I.V., Mirziyoyeva Sh.Sh., Yevstafyeva L.G., Maxmudova D.T., Nabixanova Sh.B., Pak S.V., Nazarova V.A., Isxakova M.R., Abdunazarova N.F ”Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi T: 2022. 29-bet.
6. Z.M. Ashurova. “Maktabgacha ta’limda STEAM texnologiyasidan foydalanish metodikasi”. Uslubiy qo‘llanma. –Fan va ta’lim
7. Общение детей в детском саду и в семье/ Под ред.Т.А.Репиной, Р.Б.Стерхиной. М., 1990.
8. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения. М.: ИНТОР, 1996.
9. Дусавицкий А. К. Развивающее образование: теория и практика: Статьи. Харьков, 2002.